

Život i umiranje bosanskih franjevaca pod križem

Nadopuna primjedaba o odlasku isusovaca iz Travnika g. 1945.

Miljenko BELIĆ

Veseli nas što možemo u *Obnovljenom životu* donijeti prikaz i preporuku vrlo vrijedne knjige *Život i umiranje pod križem*.¹ dr. Marka Semrena, profesora duhovne teologije na franjevačkoj bogosloviji u Sarajevu. Božjim darom, a uz suradnju dobrih ljudi, imamo na hrvatskom jeziku ne baš malu količinu literature o franjevačkom redu. A ova je knjiga ipak nešto novo: knjiga koja se bavi baš franjevačkom karizmom kao takvom. Bavi se njome, ali ne u apstraktnim prikazima ili izvodima, nego se ona izlaže onakva kakva se je ostvarivala; i to ne možda u tek nekim iznimnim ili rijetkim doživljajima, nego u nizu generacija i stoljeća. Dakle tema je ove knjige iz duhovnog bogoslovlja, a prikazana je konkretnom građom iz zbivanja i ostvarivanja Franjinih duhovnih sinova.

Premda ova naša ovako napisana rečenica jest prilično konkretna, ona je ipak previše općenito rečena. Pođimo na konkretnije tvrdnje! Bertrand Russell napisao je uz ostalo i ovo: »Sveti Franjo Asiški (1181. ili 1182.–1226.) bio je jedan od najdivnijih ljudi koje poznaje povijest [...]. Bilo je ljudi koji su u pogledu svetosti dorasli Franji, ali ono što ga čini jedinstvenim među svecima bila je njegova spontana radost, njegova sveopća ljubav i njegova pjesnička nadarenost. Njegova se dobrota pojavljuje uvijek spontano, kao da mu nema nadvladati nikakvu prljavštinu. On je volio sve [...]. On nikada nije pokazivao nikakav osjećaj superiornosti, pa čak ni prema najbjeđnijim i najgrješnijim. Toma od Celana kaže za njega da je bio više nego svetac među svecima; među grješnicima, on je bio jedan od njihovih.«² Dakako, po svom običaju, Russell u nastavku tog svog teksta nije mogao zatomiti svoj jetki sarkazam. No što možemo nego priznati: ljudi su ljudi! I dodajmo: premda smo slabi i krhki pred Bogom, ipak Božja dobrota — baš Božje Srce — dakle najposlije Bog sâm, unatoč našim krivim ljudskim crtama, pravo piše.

U tom kontekstu — sada ne tek o sveopćoj Franjinoj karizmi, nego o konkretnoj povijesti bosanskih franjevaca o kojoj piše Semren u svojoj knjizi — vrijedno je pročitati jednu misao jednog njezinog recenzenta, ali ćemo joj dodati još jednu završnu misao: naima taj recenzent, govoreći o svetačkim likovima i časnim stradalnicima o kojima govori Semrenova knjiga, uz ostalo kaže: »[...] među tim stradalnicima ima onih koji su žrtva toga nasilja, djelomično barem, i svojih ideoloških

1 SEMREN, Marko, *Život i umiranje pod Križem*. Svjedočenje kršćanske i franjevačke duhovnosti bosanskih franjevaca, Sarajevo: Svjetlo riječi, 2000., 234 str.
2 Prema: RASEL B., *Istorija Zapadne filosofije*, Beograd: Kosmos, 1962., 437, 438.

zabluda i krivice. Njih se samo preporučuje milosrđu Božjem.³ To je napisao fra Luka Markešić. Gdje su ljudi, tu su i ljudske slabosti. Bilo je krivih mišljenja, pa i prave osobne teološke krivnje — preporučujući takve slučajeve Božjoj pravедnosti i Božjem milosrđu, prepuštajući sud Bogu. Zaista, nemojmo se žuriti ondje gdje još treba nadopuniti prosudbu. Primjerice, fra Filip Grabovac (1698.–1749.) možda je bio tu i tamo u ozračju tadašnje Mletačke Republike smatran čovjekom koji je promašio svoju zadaću, a ipak je on nesumnjivo i opravdano prihvaćen kao velikan hrvatske povijesti. Takozvani sud povijesti, nažalost, ponekad je spor i dugo vremena ostaje nepotpun. Mnogo nam govori Franjo Emanuel Hoško svojom knjigom *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*. Kako lako možemo ne zamijetiti neke činjenice, a za povijest inače važne!

Semren je uočio potrebu ispravka o odnosu franjevaca i dominikanaca. On kaže skraćeno: »U to vrijeme« — tj. u vrijeme Mladena II. Šubića i Stjepana Kotromanića — »dolazi do nesloge između dominikanaca i franjevaca« (str. 21). O smanjenom utjecaju dominikanaca u srednjoj Bosni, ali i o njihovoj kasnijoj obnovi od sredine 15. stoljeća, opširno piše o. Stjepan Krasić, dominikanac.

Također je potrebna nadopuna u Semrenovoj knjizi o onom relativnom odlasku isusovaca iz Travnik (samo iz Travnik, ne iz Bosne). Za tu nepotpunost Semrenove knjige odgovornost ne pada na oca Semrena, nego ponajviše na same isusovce koji još do danas nisu objelodanili opširnije i solidno provjerene izvještaje. Neka nam ova prigoda o prikazu Semrenove knjige posluži za objelodanje dijela pouzdanog izvještaja o prisilnom odlasku isusovaca iz Travnik.

Pogledajmo prvo opću sliku onog zbivanja. Semren kaže: »Nastankom socijalističke (komunističke) Jugoslavije katoličke vjerske škole u Bosni doživljavaju najteže dane« (str. 66). Škole časnih sestara u Sarajevu i drugim bosanskim i hercegovačkim mjestima onemogućene su. Vrlo jak i mnogostruki udarac zadan je franjevačkim školama u Širokom Brijegu i Visokom. Franjevačka bogoslovija proživljava vrlo teške neprilike. To ne kažemo samo govoreći o ponovnoj i ponovnoj selidbi bogoslovije. Bit će zanimljivo čitati (još nenapisanu) povijest Crkve među Hrvatima, napose njezina školstva, u vrijeme komunizma. To su bili veličanstveni dani, i mjeseci, i godine. »Luctor et emergo — borim se i izdižem nad morsku površinu«, stoji u geslu pokrajine Zelande u Nizozemskoj.⁴ Bila je to divna spremnost i sjemeništara, i bogoslova, i njihovih roditelja, i uzdržavatelja u požrtvovnosti i brizi za sjemenište, dakle za svećenički i redovnički podmladak. Oni koji su imali prilike izbliza vidjeti rad i paradoksalnu smionost voditelja tih sjemeništa zahvalno se sjećaju napose profesora, sjemeništnih poglavara i biskupa. Zaista, »luctor et emergo«. Tu su zajedno surađivali i dijecezanski svećenici i redovnici bez razlike na njihovu vrstu, tu su bili katolički laici, muškarci i žene. U pitanju je bilo dobro Kristove Crkve — baš nje samo kao takve, a različite podvrste unutar Crkve bile su tek nešto sporedno. Napose smatram potrebnim spomenuti rad u sjemeništima u Dubrovniku i u Zagrebu (na Šalati), jer je onamo prešao priličan

3 Na završnom listu plastificiranog ovitka.

4 Pod tim naslovom piše o Crkvi u Hrvata o. Predrag Belić SJ u: *Jésuites. Annuaire de la Compagnie de Jésus*, 1967–1968, 18.

dio bosanskih i hercegovačkih svećeničkih kandidata, pretežno dijecezanskih, a i zamjetljiv dio redovničkih. U ta je sjemeništa premješten dio onih koji su bili angažirani donedavno u Travniku. Unatoč teškim tadanjim prilikama, ta su sjemeništa *kontinuirano* nastavila sa svojim radom.

A što se je dogodilo u Travniku? Semren donekle pojednostavljuje: »Nadbiškupska isusovačka gimnazija u Travniku prestala je raditi god. 1944., a profesori su napustili Bosnu« (str. 66). To treba ispraviti: gimnazija u Travniku, kao i drugdje u to vrijeme, morala je raspoređivati školski prostor za potrebe vojske; morala je raspoređivati i obrađivanje školskog gradiva prema mogućnosti đaka. Travnička je gimnazija uredno radila u ratnim uvjetima sve do dovršetka školske godine 1945. Maturanti su sa svojim profesorima otišli iz Travnika u Sarajevo pred sam dolazak partizana za stalno u Travnik, da dovrše uredno maturu. Taj konačni dolazak partizana u Travnik zbio se je 19. veljače podvečer.

Već samo dva dana kasnije, nakon konačnog osvojenja Travnika od strane partizana u noći između 21. i 22. veljače 1945, pod vojničkom silom protjerani su svi isusovci iz Travnika. Imamo izvještaj oca Josipa Badalića koji nije bio samo neposredan svjedok toga događaja nego i aktivan sudionik. U to doba on je bio u Travniku profesor hrvatskog jezika i književnosti i ujedno poglavar takozvanog »malog sjemeništa«. Naime, glavna zgrada travničkog sjemeništa (zvali su ga »veliko sjemenište«) kao i školske prostorije bile su uz rijeku Lašvu. A na brijegu je bila druga manja sjemenišna zgrada na Bašbunaru (tzv. »malo sjemenište«) za sjemeništarce koji su se spremali da jednog budu isusovci. Opširan izvještaj o izgonu isusovaca iz Travnika napisao je spomenuti o. Josip Badalić već peti dan nakon samih tih događaja, dne 27. veljače 1945. Taj izvještaj nije još do sada u cijelosti tiskan. Zato ne smijemo pripisivati fra Marku Semrenu neku krivnju da neadekvatno izvješćuje. Na temelju izvještaja oca Badalića također možemo djelomično ispraviti izvještaj koji donosi Anto Paradžik, a koji je nešto kasnije nastao na stupnju i razini kazivanja.⁵

Promotrimo dakle što se je zbio u noći između 21. i 22. veljače 1945: »U prvom snu čujem kako netko teško lupa na vrata. Znam odmah da su partizani, u ovo doba inače nitko ne hoda naokolo, sve je veoma strogo. No što hoće? Skočim slabo odjeven na hodnik i pitam tko je. 'Otvorite', glasi odgovor. 'Čekajte da se obučem.' Tu je bio jedan partizanski poručnik s dva vojnika. Taj isti poručnik, s još jednim, bio je neko vrijeme te večeri nešto prije 6 sati u malom sjemeništu i raspitivao se je o isusovcima i njihovoj centrali, tj. upravi u Zagrebu i u Rimu, no bez mnogo pojedinosti. Sad u tom noćnom susretu i u kratkom razgovoru o ocem Badalićem poručnik nastavi: »'Probudite svoje ljude, recite im neka se sprema i ponesu najnužnije za par dana, što stane u tašku: par rublja, brijaći pribor, cigarete... Dolje će vam se kazati ostalo.' [...] Ja, kao i drugi, držimo da ćemo u zatvor ili logor.« Nakon nekog vremena spremanja poručnik se vrati »i veli da će nam biti pošteđen

5 Usp. PARADŽIK, A., Moja sjećanja na travničko sjemenište i gimnaziju, u: *Vrhbosanaka katolička bogoslovljiva 1890–1990*. Zbornik radova..., uredili Pero Sudar, Franjo Topić, Tomo Vukšić, Sarajevo–Bol, 1995., 20–21.

život, ne treba se bojati. 'U Božjim je sve rukama,' odgovorim mu ja. Opet se vratio i zove nas da treba poći. [...] Idemo van u noć. Gospode, čuvaj i blagoslovi kuću.' [...] Bog sve vodi i ravna.« I mala skupina polazi. Uz oca Badalića tu je i brat Drago Ivasić koji nam je više puta spominjao kako je tada o. Badalić ponavljao: »Te Deum laudamus!« Baš tako, ponavljajući latinski liturgijski tekst »Tebe Boga hvalimo« pri odlaženju, uz partizanske ratnike i uz njihove ratne mjere opreza. U ovom našem izvještaju vraćamo se tekstu oca Badalića: »Dođemo u komandu mjesta u Šumeću, u kući Saloma Mike. [...] Jedan vojnik neprestano je uz nas. Naskoro se poručnik vrati i kaže nam: 'Potanko čut ćete kasnije, a da znate, mi ćemo vas otpremiti na teritorij takozvane Nezavisne Države Hrvatske. Vi spadate onamo!' [...] Prođe i ponoć [...]. No evo i onih iz gimnazije. Svi iz kuće.« Oca Badalića i oca Ivana Jägera, rektora cijelog zavoda, pozovu u sobu komandanta. Ondje im rekne netko od zapovjednika »da su oni mnogo disputirali što bi s nama i odlučili su, eto, da nas otpreme izvan granica njihova područja.« Isusovci, kaže, ne surađuju s njima, a puk je uz njih. Isusovci nisu svoj utjecaj primijenili na suradnju s partizanima, što više, tolik je svijet — 600 osoba — pobjeglo iz Travnika. Zato su oni krivi. I tako dalje.

Doslovce ispisujem sljedeći dio izvještaja oca Badalića: »O. Rektor Jäger reče tada otprilike ovako, ali to sam prilično točno zapamtio: 'Za nas je ovo sve veoma bolno. Mi smo tu postavljeni od poglavara i ostali bi[smo] tu vršeci svoju dužnost, a sad odlazimo protiv svoje volje i pokoravajući se samo sili. Ispovijedam kao na sudu Božjem pred koji ćemo svi doći, da u ovom, radi čega nas krivite, nismo dali povoda niti smo što krivi. Mi smo posljednji doznali da se svijet povlači iz Travnika. Đake smo morali raspustiti jer nismo imali hrane više. Školu smo za njih svršili, a mislili smo, ako se mogne, pozvati druge. Mi sve ovo primamo iz Božje ruke, iz ljubavi prema Gospodinu našem Isusu Kristu, a ponavljam, da idemo protiv svoje volje, pokoravajući se sili.' To nije ništa uljepšano za pobudu, nego je o. Jäger doista tako govorio, premda se možda čini malo nevjerovatno, Ali to je bilo tako neobično i impresivno, da sam to vrlo dobro zapamtio«, završio je svoj izvještaj o. Badalić. I jest to bilo impresivno, sada već i preko pola stoljeća!

Nastavljamo iskaz oca Badalića: »I sad u ime Božje hajdemo! Već su dva sata jutro, treba se žuriti jer su partizani željeli da nas po mraku bace preko granice, da nas svijet ne vidi. Oci i braća svjesni su velikog čina, teškog križa, ali nisu smeteni, odani su u volju Božju. To se primjećuje.« Kod Bile je već prilično svanulo. Stigoše do rijeke Lašve. Već je 8 sati. Mostove — i željeznički i kolni — srušili su Nijemci prije dva sata. Seljaci ih upute na prolaz—brv kod nekog mlina. Na ulazu u selo bila je posljednja partizanska straža. Sjećao sam se iz kazivanja oca Jägera kako je tada trebalo izaći pred posljednje partizanke strojnice. Dakako, to su bili svojevrsni osjećaji.

Sad je trebalo prijeći između međusobno uperenih strojnica, onih od strane Viteza (partizani) i onih od Busovače (na tom dijelu bojišnice bila je njemačka posada, sastavljena od prebjeglih nekoć zarobljenih sovjetskih vojnika, sada pod njemačkim zapovjedništvom). Pokušalo se je signaliziranjem bijelom plahtom. Signalizirali su njome protjerani isusovci uz pomoć seljana. No paljba nije prestajala. Što više, još se povećavala.

Ovdje umetnimo u izvještaj oca Badalića jedno zapamćenje oca Jägera: Nijemci (odnosno Rusi) nisu se tom zgodom obazirali na signaliziranje bijelom zastavom jer su — kako su ondje isusovci čuli — dan prije partizani provodili svoj telefon pod bijelom zastavom.

Nastavljamo s tekstom oca Badalića: »Rusi misle da se partizani probijaju naprijed i žestoko tuku po nama bacačima. Strašni časovi [...]. Ne znamo gdje su partizani, možda i oni s brda bacaju na nas.« Dodaje: »Svjetuju našima [tj. oni iz tog sela isusovcima] te neka sada pođu i mašu šesirima.« Prvi su poslali jedan svećenik i jedan brat pomoćnik. No s njih dvojicom prekinula se je veza. Slijedi novi pokušaj. »O. Rektor i ja pođemo prvi. Kad na brdu iznad nas počnu pucati parabale. Mašemo šesirima i vičemo: 'Nicht schiessen! Zivile.' I seljaci im dovikuju [...]. Trčeci, sasvim uznojeni stignemo do prvih Rusa. Ne pucaju više, prijazni, i traže cigarete. Ostali oci dolaze iza nas.« To je bilo nešto oko podne ili iza podne kad su prešli na drugu stranu zaraćenih vojnika. Još je bilo podosta napornog i opasnog pješčenja dok nisu stigli do relativnog zatišja, tj. izvan opasnosti neposrednog iščekivanja pucnjave.

I u tom prijelazu preko prve borbene crte, dana 22. veljače 1945. godine, pogođen je smrtonosno časni brat-pomoćnik Martin Meglič, Slovenac, rođen 4. studenoga 1871. Uz njegovo ime moramo još nešto iznijeti, nezaboravno i dirljivo. Dne 13. prosinca 1944., pri prvom partizanskom osvajanju Travnika, osuđen je na 4 godine robije travnički isusovac o. Stjepan Krizin Flodin (dakako, treba to sudnje vrednovati na način onog vremena). O. Flodin bio je vrlo utjecajan profesor i vrlo jak pastoralni radnik. Imao je ugleda i kod đaka i u gradu; taj je ugled zaista zaslužio. Prigodom te osude partizanskog suda dolazi časni brat Martin Meglič svom rektoru o. Jägeru i moli ga da zamijeni o. Flodina na robiji. Rektor o. Jäger kaže bratu Martinu da to sada nije moguće. Valjda se je brat Martin sjećao nekadašnje mogućnosti u vrijeme stare Austrije kad još nije bilo opće vojne obaveze i gdje se je odlučivalo također ždrijebom tko mora ići na vojnu službu dok se ne popuni potreban broj vojnika. Pri tom je bilo moguće da netko zamijeni drugoga (možda i za novac). »Kako će pater Flodin kao svećenik razbijati—tucati kamenje za izgradnju ili popravak cesta...«, rekao je brat Martin.

Na rektorovu izjavu o toj nemogućnosti zamjene brat Martin je zašutio i žalostan otišao. Nekoliko dana kasnije dođe brat Martin ponovno rektoru i moli: »Kad ne mogu u zatvor, onda molim da mi dopustite da dragom Bogu ponudim svoj život, kako bi se pater Flodin živ i zdrav vratio iz zatvora.« Poglavar, duboko ganut, pristao je i dao svoj blagoslov. Tu velikodušnu ponudu iz pijeteta prema svećeništvu Bog je primio već nakon nešto više od dva mjeseca. Kao što je gore bilo spomenuto, brat Martin poginuo je 22. veljače 1945. Pokopan je u Ričici kod Viteza. Sprovod je vodio tamošnji župnik franjevac. Brat Martin uložio je gotovo sav svoj život u službu svećenika i svećeničkih pripravnika — uglavnom kao bolničar đaka (dakako, pod vodstvom liječnika).⁶

6 Ove bilješke zapamtio je i iznio o. Jäger, a zabilježio tada još bogoslov o. Predrag Belić. I o. Jäger i o. Belić po struci su povjesničari. — O bratu Martinu Megliču i njegovoj junačkoj smrti piše i Anto

Isusovci koji su bili na službi u Travniku istjerani su, dakle, grubom silom. No nisu se oni povukli iz Bosne. Ponajprije i s posebnim poštovanjem spomenimo zatočenike u partizanskom logoru. Tu je spomenuti o. Flodin te zajedno s njime brat pomoćnik Stjepan Vincetić, također iz travničke zajednice. Sarajevski isusovac o. Nikola Buljan zatvoren je i zlostavljan toliko da je napokon preminuo 26. kolovoza 1946., kada još ne samo što nije bio osuđen nego mu nije bio ni započet sudski proces.

Sarajevski isusovci zadržavaju svoju redovničku zajednicu, provode u novim prilikama kontinuitet Vrhbosanske visoke teološke škole, te god. 1969. na inicijativu ordinarija Vrhbosanske crkvene pokrajine surađuju u obnovi Katoličke bogoslovije u Sarajevu.

Svećenici i djelomično časna braća pomoćnici sarajevske isusovačke zajednice, koji sada nisu vezani redovitom brigom za školu, idu na neke župe kroz neko vrijeme po dogovoru s Ordinarijatom (župa Borovica posljednja je predana dijecezanskom kleru godine 1989.). A isusovci koji su na radu u Kristovoj Crkvi u Bosni prelaze u samostalnu zgradu iz Stadlerova bogoslovskeg sjemeništa (god. 1972.), po dogovoru s Ordinarijatom — i dalje u nepomućenoj međusobnoj suradnji.

O takozvanom »svećeničkom udruženju«, tj. o onom pod vodstvom komunističke partije, Semren piše gotovo s nekom simpatijom, ili barem s očekivanjem da to partijsko svećeničko udruženje jest nešto neopasno. No veliki kardinal blaženi Alojzije Stepinac nije mislio tako, pače naprotiv! Slično je nastupio drugi velikan hrvatske Crkve (iako još uvijek premalo poznat) don Andrija Majić kao upravitelj Mostarske biskupije u vrijeme sužanjstva biskupa ordinarija dr. Petra Čule, kao i mnogi drugi, pa i uz krupne žrtve.⁷ Osvrćući se na zbivanja u vezi s tim nedopuštenim i nedopustivim tzv. »svećeničkim udruženjem«, gotovo da bismo se mogli prisjetiti na prve generacije drugova samog svetog Franje Asiškoga: tu je bio i »ovčica Božja« brat Leon, ali i — da tako reknemo — »beskrupulozni« brat Ilija. U toj prvoj generaciji bio je, dakako, sam sveti Franjo. Vjernost *autentičnoj* karizmi ostaje vjernost toj karizmi, ona je dar Duha Svetoga. A nevjernost jest i ostaje nevjernost. Bertrand Russell sarkastički probire primjere iz povijesti.⁸ Ipak, neka poslovice kaže da Bog pravo slika, unatoč našim ljudskim krivim i iskrvljenim crtama. Kristova Crkva unatoč svim svojim slabostima ipak je Kristova Crkva: u Crkvi (ili, radije recimo to instrumentalom, a ne lokativom) unatoč nesavršenostima i promašajima ipak *Crkvom* na svijetu jest nazočan Krist. U Crkvi je i Franjina i franjevačka karizma. Unatoč nesavršenostima franjevaštvo je uspješni dar Duha Svetoga. *Dubinska* duhovnost lijepo i vrlo lijepo jest ostvarivana i još se ostvaruje. Iz toga duha slijedio je i slijedi ponajprije dušobrižnički rad, a zatim franjevački

Paradžik, Moja sjećanja na travničko sjemenište i gimnaziju, nav. dj., 20— 21. Također o bratu Martinu s velikim poštovanjem govori Valentin Kreševljak (bez pseudonima: dr. Zdravko Milošević), *U četverokutu pakla*, Sarajevo, 1991., 83. U Paradžikovom članku zabunom je napisano da je o. Flodin bio osuđen na pet godina, i da mu je poslije jedna godina skinuta. Međutim, on je osuđen na četiri godine i nije mu skinut ni jedan jedini dan.

7 O don Andriji Majiću imamo dokumentirani prikaz: *Sluga dobri i vjerni— život i djelo mons. Andrije Majića*. Zbornik radova, priredio don Željko Majić, Mostar, 1998.

8 Usp. Rasel, B., nav. dj., 438.

doprinos u kulturnom radu, već prema prilikama. Slijedila je ona duboka povezanost srca bosanskog vjernika s onima koji su svoj duhovni lik izgradili pod utjecajem Franjine karizme.

A gdje je izvor toj pojavi? Može nam biti putokaz, prvo, Franjina izreka da nam treba autentičan pristup Kristovu Evanđelju. »Sine glossa, sine glossa«, želio je sveti Franjo. Franjo ne želi ljudsku interpretaciju u evanđeoskom tekstu (glossa = objašnjenje, tumačenje — uz primjerice svetopisamski tekst) pri čemu lako nastanu tumačenja, ali takva koja više nisu vjerna slika prvotnoga teksta. Drugo, putokaz je i Franjin slikoviti mističan san kad Gospodin poziva Franju neka mu podupre crkvu/Crkvu. Semrenova knjiga ima ovaj naslov i podnaslov: *Život i umiranje pod Križem. Svjedočenje kršćanske i franjevačke duhovnosti bosanskih franjevaca*. Opravdano je Semren tako napisao! Franjina karizma u Bosni obilježena je ozračjem mučeništva. Ispisujem statističke podatke na kraju Semrenove knjige: tri sveca opće Crkve, od toga dva mučenika, tj. prvo sv. Nikola Tavelić. Ako se ne varam, ovdje Semren misli, uz svetoga Nikolu Tavelića, na njegove drugove u mučeništvu. To je bio sv. Deodat iz Rubicinija (koji je 12 godina djelovao u Bosni, a potom otišao u Svetu Zemlju, no više o njemu do sada nije pronađeno). Uz sv. Tavelića mučenički su poginuli u Jeruzalemu sv. Petar iz Narbone i sv. Sjepan iz Cunea. Treći od trojice kanoniziranih svetaca Opće crkve, a koji nije mučenik, jest sv. Jakov Markijski (str. 153–154). Možda bi trebalo pribrojiti i sv. Ivana Kapistrana, koji je priznavalac (ne–mučenik), a koji također nije Hrvat, ali je djelovao za hrvatski (bosanski?) svijet. Od 14. do 19. stoljeća franjevački red slavi 17 blaženika, od toga 13 mučenika za vjeru. Od nebeatificiranih franjevaca franjevački martirologij spominje 32 slugu Božjih, i svi su — osim jednog priznavaoca — mučenici. Još malo pri završetku osmanlijske vlasti, godine 1808. padaju kao mučenici 4 franjevca iz Borovice (šira okolica Kraljeve Sutjeske), još iste godine pada kao mučenik jedan franjevac iz Visokog, te samo dvije godine kasnije pada kao mučenik još jedan franjevac, također kod Visokog. Dakle u dvije godine — od 1808. do 1810., u prostoru od otprilike tri do četiri sata hoda, padaju iskazujući svjedočanstvo vjere šestorica franjevaca (str. 171).

U vrijeme Drugog svjetskog rata i poraća Semren spominje 37 franjevaca svećenika, zatim jednoga brata ne–svećenika, 9 bogoslova (još studenata), 8 sjemeništara. Desetorica braće su umrli od torture ili posljedica mučenja u komunističkim zatvorima. Devetorica braće umrli su od zaraze tifusom djelujući pastoralno s oboljelima. Svega 68.

Među žrtvama zadnjeg rata, tj. od 1992. do 1995., četvorica su brata svećenika.

Kao član redovničke provincije Bosne Srebrene poginuo je kao misionar u Ruandi god. 1998. fra Vjeko Ćurić.

Semren u svojoj knjizi predstavlja 243 brata franjevca (str. 203).

Dakle to je ta Franjina karizma! Karizma, ali ne u nekoj apstraktnoj formulaciji, nego je to karizma u njezinoj životnoj ostvarenosti. Vratimo se na navedenu misao fra Luke Markešića koji nam želi svratiti pozornost i na nedostatke u provedbi Franjine karizme. Simpatična je ta fra Lukina iskrenost. A još je simpatičnija smiona vjernost Duha Svetoga koji u svojoj Crkvi, unatoč ljudskim slabostima, želi i uspijeva podržavati i održavati izvođenje onoga što po Franji treba da bude pro-

vedeno. Upravo taj kontrast ljudskoj slabosti i promašajima poziv je na vjernost autentičnoj Franjinoj karizmi. Ta 243 brata franjevca o kojima govori Semrenova knjiga, poziv su — i to energičan i veoma energičan poziv — na vjernost Franjinu zahtjevu onog *sine glossa*, dakle, po Franjinu pozivu, bez preinačivanja. Takvo preinačivanje pada kao nakaza na čistoj zamisli autentičnog Evandjelja i na autentičnoj zamisli svetog Franje. Autentični Franjo želi vjernu službu Kristovoj *Crkvi*; na način onog (malo prije spomenutog) mističnog doživljaja Franje neka podupre Crkvu.